

Dobitnik nagrade *National Book Critics Circle Award* za najbolji roman

E. L. DOKTOROU

REGTAJN

„Nalik na dašak svežeg vazduha... odličan i izuzetno originalan roman.“

– *Newsweek*

Biblioteka
AVANTURA REČI

Urednik

Borislav Pantić

Naslov originala
E. L. Doctorow
“Ragtime”

Copyright © 1974. 1975 by E. L. Doctorow
Copyright © 2012 za srpsko izdanje Čarobna knjiga

ISBN 978-86-7702-237-2

Nijedan deo ove publikacije, kao ni publikacija u celini, ne sme se reprodukovati, umnožavati, preštamovati niti u bilo kojoj drugoj formi i bilo kojim drugim sredstvom prenositi ili distribuirati bez odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač prema odredbama Zakona o autorskim pravima.

Čarobna knjiga
Beograd 2012.

E. L. Doktorou

REGTAJM

Preveli

Tijana Parezanović i Milan Marković

**Čarobna
knjiga**

S poštovanjem posvećeno Rouz Doktorou Bak

*Ne svirajte ovu melodiju brzo
Regtajm se nikada ne svira brzo...*

SKOT DŽOPLIN

I

1

Otac je 1902. sagradio kuću u Novom Rošelu, u državi Njujork, na vrhu brežuljka kojim se protezala Vidikovačka avenija. Bila je to trospratnica kosog krova od smeđe šindre s krovnim prozorima, erkerima i zastakljenim tremom. Prugaste platnene nadstrešnice zasenjivale su prozore. Ta zamašna rezidencija je postala vlasništvo porodice jednog sunčanog juskog dana i nekoliko godina im se činilo da će svi njihovi dani biti lepi i topli. Najveći deo očevih prihoda poticao je od proizvodnje barjaka, zastavica i drugog patriotskog asortimana, uključujući i vatromet. Početkom dvadesetog veka, patriotizam je bio sentiment u koji se moglo pouzdati. Tedi Ruzvelt je bio predsednik. Stanovništvo se uobičajeno iskupljalo u velikom broju, bilo napolju kada bi se održavale parade, javni koncerti, riblji ručkovi u posne dane, politički izleti i druga društvena dešavanja, ili u zatvorenom, u salama za sastanke, varijetskim pozorištima, operskim kućama i balskim dvoranama. Kao da nije bilo zabavne manifestacije koja ne podrazumeva mnogo ljudske vreve. Vozovi i parobrodi i tramvaji prevozili su ljude s mesta na mesto. Takav je bio stil, takav način na koji su ljudi živeli. Žene su tada bile stamenije. Odlazile su do zaliva s belim suncobranima u rukama. Leti su svi nosili belo. Teniski reketi bili su poteži, a glave su im bile elipsaste.

Zbog polne ljubavi se često padalo u nesvest. Nije bilo crnaca. Nije bilo useljenika. U nedeljno večer, Otac i Majka su se popeli na sprat i zatvorili vrata spavaće sobe. Deda je u salonu spavao na divanu. Dečaćić u mornarskoj bluzi sedeo je na zastakljenom tremu i potezima ruke terao mušice. U podnožju brda, Majčin Mlađi Brat ukrcao se na tramvaj i vozio se do poslednje stanice. Bio je to usamljen i povučen mladić plavih brkova, a svi su smatrali da mu je teško da pronađe sebe. Na poslednjoj stanici nalazila se prazna močvarna poljana obrasla visokom travom. U vazduhu so. Odeven u belo laneno odelo i sa slamnatim šeširom na glavi, Majčin Mlađi Brat je podvrnuo pantalone i prošetao bosonog slanom močvarom. Morske ptice su se prenule i uzletele. Bio je to onaj trenutak naše istorije kada je Vinslou Homer slikao svoje pejzaže. Duž istočne obale mora, još se mogla naći neka osobena svetlost. Homer je slikao tu svetlost. Od nje je more izgledalo gusto, mutno i zlokobno i sjaktilo se hladnim odbleskom na stenama i grebenima uz obale Nove Engleske. Bili su tu neobjašnjivi brodolomi, ali i odvažna spasavanja pomoću broskog užeta. Čudne su se stvari zbivale po svetionicima i u kolibama ugneždenim među divljim rastinjem šljive primorke. Diljem Amerike jedva da se nazirala razlika između polnosti i smrti. Odbegle žene umirale su u grčevitoj ekstazi. Priče su zataškavane, a bogate porodice isplaćivale su novinare. Bacimo pogled između redova na ono što se pisalo po dnevnim listovima i glasilima. U gradu Njujorku, sve su novine pisale samo o poznatom arhitekti Stanfordu Vajtu, koga je ustrelio Hari K. To, ekscentrični naslednik železničke imperije sagrađene na proizvodnji koksa. Hari K. To bio je suprug Ivlin Nezbit, slavljene lepotice koja je nekada bila ljubavnica Stanforda Vajta. Pucnjava se odigrala u Dvadeset šestoj ulici, na krovnoj terasi Medison skver gardena, spektakularne građevine koja se protezala niz čitav blok, a koju je Vajt lično projektovao od žute fasadne cigle i terakote u seviljskom stilu. Te

večeri se premijerno igrala predstava pod nazivom *Mamzel Šampanj* i, dok su članice ansambla igrale i pevale, ekscentrični naslednik, te letnje večeri sa slamnatim šeširom, odeven u debeo crn kaput, izvukao je pištolj i ustrelio čuvenog arhitektu tri puta u glavu. Na krovu. Začuli su se krici. Ivlin se onesvestila. Još s petnaest godina, ona je bila dobro poznat slikarski model. Podsuknja joj je bila bela. Muž je običavao da je bičuje. Jednom je sreła revolucionarku Emu Goldman. Goldmanova ju je išibala svojim britkim jezikom. Izgleda da je *ipak* bilo crnaca. Bilo je i useljenika. Pa iako su novine tu pucnjavu nazivale zločinom stoleća, Goldmanova je znala da je tek 1906. i da im predstoje još devedeset četiri godine.

Majčin Mlađi Brat je bio zaljubljen u Ivlin Nezbit. Pomno je pratio skandal koji se vezao za njeno ime, te je počeo da pomišlja da joj je usled smrti ljubavnika Stanforda Vajta i zatvaranja muža Harija K. Toa ustrebala pažnja koju bi joj uputio fin gospodičić iz srednje klase što nije imao novca. Neprestano je mislio na nju. Očajnički je želeo da bude njegov. U njegovoj je sobi za zid bio prikačen isečak iz novina sa crtežom Čarlsa Dejne Gibsona pod imenom „Večita zagonetka“. Prikazivao je Ivlin iz profila, s raskošno gustom kosom iz koje je jedan debeo pramen ispadao u obliku znaka pitanja. Njeno oko, koje je gledalo nadole, bilo je uokvireno palom kovrdžicom što joj je bacala senku preko čela. Nos je bio fino isprćen nagore. Usne blago napućene. Izduženi vrat bio je izvijen kao kod ptice u letu. Ivlin Nezbit je izazvala smrt jednog čoveka i uništila život drugog, a on je na osnovu svega toga zaključio da u životu nema ničega vrednog posedovanja, vrednog želje, sem zagrljaja njenih mršavih ruku.

Popodne je krasila plava izmaglica. Plimom nošena voda polako je ispunila otiske stopala. On se sagnuo i pronašao savršenu školjku, od vrste koja nije bila uobičajena za zapadni Long Ajland. Bila je to zavojita školjka oblika naprstka, ružičasto-žučkastih nijansi, i on je, dok ga je zamagljeno sunce obasjavalo a so se sušila na njegovim

gležnjevima, zabacio glavu i ispio ono malo slane vode što se školjkom moglo zahvatiti. Galebovi su kružili iznad njega i kričali kao oboe, a iza njega, sa strane močvare ka kopnu, zaklonjen visokom travom, u daljini je jedan tramvaj u Severnoj aveniji zazvonio u znak upozorenja.

Na drugom kraju grada, dečaćić u mornarskom odelcetu odjednom više nije imao mira, pa je koracima počeo da premerava dužinu trema. Nožnim prstom je zapeo o salinac stolice za ljuljanje s naslonom od trske. Beše dosegao ono doba dečjeg znanja i mudrosti kad odrasli oko njega to nisu očekivali, pa samim tim ni primećivali. Svakodnevno je čitao novine i trenutno je pratio raspravu između profesionalnih igrača bejzbola i jednog naučnika koji je tvrdio da kosi hitac lopte predstavlja optičku varku. Osećao je kako okolnosti u kojima živi njegova porodica ne idu naruku njegovom porivu da vidi nove stvari i poseti nova mesta. Primera radi, razvio je silno interesovanje za dela i karijeru Harija Huginija, slavljelog iluzioniste. Ali nisu ga odveli ni na jednu njegovu predstavu. Hugini je bio vodeća zvezda u najvišim krugovima vodviljskog pozorišta. Njegova je publika bila siromašna – nosači, čamdžije, policajci, deca. Njegov je život bio apsurdan. Lutao je po svetu i prihvatao da ga u svakojakim situacijama okivaju, pa da može bežati. Vezali su ga za stolicu. Utekao je. Okovali su ga za merdevine. Utekao je. Stavili su mu lisice na ruke, a noge su mu okovali gvožđem, obukli su mu ludačku košulju, pa ga zaključali u ormar. Utekao je. Oslobađao se iz bankovnih sefova, zakovanih burića, zašivenih poštanskih vreća; utekao je iz cinkom zalivenog sanduka za klavir marke „knabe“, iz ogromne lopte za ragbi, iz kazana od pocinkovanog gvozdеноg lima, iz pisaćeg stola s poklopcem, iz creva za kobasice. Njegova su oslobađanja bila začudna jer nikada ne bi oštetiо niti – bar naizgled – otključao mesta iz kojih se oslobađao. Zastor bi se sklonio i eto njega, razdešenog ali slavodobitnog, pored netaknutog kontejnera u

kojem bi trebalo da bude. Mahao je publici. Utekao je iz zapečaćenog kazana za mleko koji je bio napunjen vodom. Oslobodio se iz vagona za prevoz zatvorenika u Sibir. Iz kineske naprave za čerečenje. Iz hamburške kaznionice. Sa engleskog zatvoreničkog broda. Iz bostonskog zatvora. Okivali su ga za točkove automobila, vodenički točak, top, i on se oslobađao. Skakao je okovanih ruku u Misisipi, Senu i reku Merzi, a isplivavao je na površinu mašući. Visio je naopačke u ludačkoj košulji s dizalica, dvokrilnih aviona i s vrhova zgrada. Bacali su ga u okean u ronilačkom odelu za koje je katancem bio vezan teret i bez dovoda vazduha, ali on je utekao. Živog su ga zakopali u grob i nije mogao da utekne, pa su morali da ga spasavaju. Brzo su ga iskopali. Preteška je zemlja, rekao je dok se borio da dođe do daha. Nokti su mu bili krvavi. Oči su mu bile pune zemlje. Bio je bled kao krpa i nije mogao da se drži na nogama. Njegova pomoćnica se isprovraćala. Šištao je i iskašljavao se. Pljuvao je krv. Očistili su ga i odveli nazad u hotel. Danas, gotovo pedeset godina nakon njegove smrti, publika koja gleda bekstva je čak i veća.

Dečaćić je stao na ivicu trema i prikovao pogled za muvu zunzaru koja je prelazila preko stakla tako da mu se činilo da se penje uzbrdo Severnom avenijom. Zunzara je odletela. Pojavio se automobil koji se uspinjao uzbrdo Severnom avenijom. Dok se približavao, dečak vide da je to crni kabriolet „poup-toledo“ od četrdeset pet konjskih snaga. Pretrčao je preko trema i stao na vrh stepeništa. Automobil je prošao pored njegove kuće, proizveo glasan zvuk, zaneo se i udario u telefonski stub. Dečaćić je utrčao u kuću i povikom pozvao majku i oca koji su bili na spratu. Deda se prenuo iz sna. Dečak se trkom vratio na trem. Vozač i putnik su stajali na ulici i posmatrali auto: imao je velike točkove s pneumatskim gumama i drvenim paocima koji su bili ofarbani sjajnom crnom farbom. Ispred hladnjaka je imao mesingane farove, i mesingane migavce iznad branika. Imao je presvlake s resama i po dva ulaza sa svake strane. Nije delovao

oštećeno. Vozač je nosio livreju. Posuvratio je haubu i gejzir bele pare je pokuljao šišteći.

Mnogo ljudi je posmatralo taj prizor iz svojih prednjih dvorišta. Ali Otac je, usput nameštajući lanac na prsluku, sišao do pločnika da vidi može li ikako pomoći. Vlasnik automobila bio je Hari Huidini, slavljani iluzionista. Dan je provodio vozikajući se kroz Vestčester. Razmišljao je o tome da kupi neko imanje. Dobio je poziv da uđe u kuću dok se hladnjak ne ohladi. Iznenadio ih je svojim skromnim, gotovo bezizražajnim držanjem. Delovao je utučeno. Njegov je uspeh u vodvilj doveo hrpe konkurenata. Shodno tome, bio je prinuđen da smišlja sve opasnije i opasnije tačke. Bio je to nizak čovek snažne građe, očigledno sportista, a mišići njegovih leđa i ruku nazirali su se kroz izgužvano odelo od tvida koje, iako dobro skrojeno, na njemu tog dana nije izgledalo uredno. Na termometru je živa premašila trideset stepeni. Huidinijeva kosa je delovala neposlušna, ali bila je kruta i razdeljena na sredini glave, a oči su mu bile bistre i plave i neprestano su se kretale. Prema Majci i Ocu se ophodio uz mnogo poštovanja, a o svojoj profesiji je govorio sa snebivanjem. To se njima činilo prikladnim. Dečacić je zurio u njega. Majka je naredila da donesu limunadu. Doneli su je u salon i Huidini ju je ispio pun zahvalnosti. Hladovinu u prostoriji čuvale su nadstrešnice iznad prozorâ. Sami prozori behu zatvoreni da vrućina ne bi ulazila. Huidini je poželeo da raskopča kragnu. Osećao se kao u nekoj klopki pri pogledu na masivan četvrtast nameštaj, zastore i tamne tepihe, orijentalne svilene jastučice i abažure za sijalice od zelenog stakla. Bila je tu i ležaljka na prostirci od zebrine kože. Primitivši Huidinijev pogled, Otac je pomenuo da je ulovio zebru kada je išao u lov u Afriku. Otac je bio istraživač amater sa zavidnom reputacijom. Kao njihov nekadašnji predsednik, svake godine je Njujorškom klubu istraživača davao novčanu pomoć. Zapravo, za samo nekoliko dana trebalo je da ponese zastavu tog

kluba na treću Pirijevu ekspediciju na Arktik. Hoćete da kažete, reče Hudini, da idete s Pirijem na Severni pol? Ako bog da, odgovorio je Otac. Zavalio se u fotelju i zapalio cigaru. Hudini postade govorljiv i nemiran. Šetao se napred-nazad. Pričao o sopstvenim putovanjima, o turneji po Evropi. Ali Severni pol!, uzviknuo je. E to je već nešto. Mora da ste veoma dobri kad su vas za to izabrali. Okrenuo je svoje plavo oko ka Majci. A ni održavanje domaćeg ognjišta nije baš lako, rekao je. Nije bio bez šarma. Osmehnuo se i Majka, krupna plava žena, oborila je pogled. Hudini je onda nekoliko minuta spretno izvodio male trikove s predmetima koji bi mu pali pod ruku kako bi zabavio dečaćića. Kada je pošao, čitava ga je porodica otpratila do vrata. Otac i Deda su se rukovali s njim. Hudini je pošao stazom koja je prolazila ispod velikog javorovog drveta, a onda je sišao niz kamene stepenice što su vodile na ulicu. Šofer je čekao, automobil je bio propisno parkiran. Hudini je seo na suvozačko sedište i mahnuo. Ljudi su stajali i posmatrali iz svojih dvorišta. Dečaćić beše pošao za mađioničarem na ulicu, pa je sad stajao ispred „poup-toleda“ i gledao svoj izobličeni makrocefalični odraz u sjajnom mesinganom okviru fara. Hudini je smatrao da je dečak pristalog izgleda, lep kao njegova majka i svetloplave kose, ali delovao mu je pomalo mekano. Nagnuo se preko bočnih vrata. Zbogom, sinko, rekao je ispruživši ruku. Upozorite vojvodu, rekao je dečaćić. Zatim je otrčao.

Na trenutke imate osećaj patine nemog filma, katkad vas zanesu brzi preokreti i oštromni detalji *Gradanina Kejna*, a ispod sve te brzine i živahnosti provejavaju tužni tonovi izneverenih obećanja *Velikog Getsbija*...

Priča počinje 1906. u Novom Rošelu, u domu bogate američke porodice. Usred nedeljnog popodneva, čuveni artista i iluzionista Hari Huidini automobilom udara u telefonski stub tik pored njihove kuće. U tom trenutku se, kao kakvom čarolijom, gubi granica između fantastije i istorijskih činjenica i sve razlike između stvarnih i izmišljenih likova nestaju. Henri Ford, Ema Goldman, Dž. P. Morgan, Ivlin Nezbit, Sigmund Frojd i Emilijano Zapata šetaju kroz priču preplićući se s raznolikim izmišljenim likovima.

Ovo jedinstveno književno iskustvo raskrinkava mit o tome kakav roman treba da bude. *Regtajm* se bavi duhom Amerike između prelaska u 20. vek i Prvog svetskog rata. Doktorou nas upoznaje s mnogim istorijskim ličnostima i daje nam veran prikaz atmosfere tog doba, istovremeno se poigravajući istorijskim događajima i njihovom hronologijom.

„Veličanstveno dostignuće... Doktorou je iznašao osvežavajući način da orkestrira teme kao što su američka nevinost, energija i ambicija.“

– *Newsweek*

„Izvanredna fiktivna rukotvorina... kada vas uvuče u svoje tkanje, nema drugog izlaza sem čitanja do kraja.“

– *The New Republic*

E. L. Doktorou (1931) američki je pisac čija su dela ovenčana nagradama *National Book Critics Circle Award*, *National Book Award* i *PEN/Faulkner Award*. Godine 1989, Američka akademija za umetnost i književnost ovenčala ga je medaljom *William Dean Howells*. Osim romana, pisao je eseje, priče i dramu. Živi u Novom Rošelu, u državi Njujork.